

ТРОФИМЕНКО ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: ur-stolica@mail.ru
ORCID 0000-0001-6032-5550

УДК 343.1

Поняття диференціації кримінальної процесуальної форми

Стаття присвячена аналізу диференціації процесуальної форми, її поняттю та сутності. Досліджено із застосуванням філософських підходів до розв'язання цієї проблеми ознаки диференціації кримінальної процесуальної форми, взаємозв'язок структурної та функціональної диференціації.

Автором проаналізовано різноманіття наукових поглядів щодо сутності категорії диференціації кримінальної процесуальної форми – як способу структурування кримінального процесу; як його засади; як певного порядку здійснення кримінального провадження; як можливості в межах єдиного кримінального процесу вирішувати єдині завдання різними способами; як способу правового регулювання; як тенденції розвитку кримінальної процесуальної форми; як принципу кримінального процесу; як стану і структури законодавства тощо.

Ключові слова: процесуальна форма, кримінальний процес, уніфікація, диференціація, судочинство.

Постановка проблеми. Проблема диференціації кримінальної процесуальної форми має багаторічну історію свого дослідження, адже вона обговорювалася ще в період дії Статуту кримінального судочинства 1864 р. такими видатними вченими, як С. І. Вікторський, М. В. Духовський, П. І. Люблін-

ський, Д. Г. Тальберг, І. Я. Фойницький та ін. Проте в силу своєї складності та багатоплановості, незважаючи на значний період її наукової розробки, вона належить до тих, які в різні періоди розвитку юридичної науки отримують діаметрально протилежне вирішення – від категоричного її заперечення (зокрема,

стосовно спрощення окремих процесуальних форм) до підтримки і констатації доцільності та обґрунтування необхідності її подальшого розширення.

Доктринальні підходи до вирішення проблеми єдності та диференціації кримінальної процесуальної форми, які достатньо широко представлені в науці кримінального процесу, свідчать про її дискусійний характер, про неоднаковість наукової думки як з питання стосовно самої суті диференціації, так і вибору критеріїв, за якими вона має здійснюватися.

Аналіз досліджень і публікацій.

Важко погодитися з точкою зору про те, що процесуальна форма має бути уніфікована в усіх кримінальних провадженнях. Ця думка обстоювалася відомими представниками науки кримінального процесу радянського періоду – В. З. Лукашевичем, М. С. Строговичем, В. М. Шпільовим, П. С. Елькінд та ін. Як зазначав М. С. Строгович, стійка тенденція уніфікації процесуальних форм і порядків – принциповий напрям, основна тенденція розвитку радянського кримінально-процесуального права. Така тенденція є проявом певної закономірності розвитку радянського кримінально-процесуального права, що заснована на принципових теоретичних положеннях: єдине поняття злочину; єдина судова система; народний суд як основний ланцюг судової системи; єдина система принципів кримінального процесу [1, с. 52]. Під єдністю кримінальної процесуальної форми, указували Т. М. Добровольська та П. С. Елькінд, слід розуміти порядок провадження, який слугує одним і тим самим завданням, заснова-

ний на єдиних принципах, передбачає однакові процесуальні засоби встановлення фактичних обставин, єдині форми рішень [2].

У той же час навіть на сторінках того ж юридичного журналу було подано й інший погляд на проблему процесуальної форми – П. Ф. Пашкевич висловлювався за її диференціацію у напрямі спрощення, запропонувавши при цьому відмовитися від певних процесуальних гарантій [3, с. 54]. Його наукова позиція в той час була піддана критичній оцінці, проте в подальшому була сприйнята як у науці кримінального процесу, так і законодавцем (упровадження протокольної форми досудової підготовки матеріалів як спрощеного порядку досудового розслідування у передбаченій законом категорії злочинів, що не мали великої суспільної небезпечності).

Завдання статті. Кореляція уніфікації та диференціації, розуміння сутнісної природи останньої та детермінантів її розвитку можуть бути з'ясовані із застосуванням філософських підходів до розв'язання цієї проблеми. Проте, перш ніж приступити до аналізу сутності даної категорії, необхідно зазначити, що етимологічно диференціація (лат. *Differentia* – «різниця, відмінність») означає поділ, розчленування чого-небудь на окремі різноманітні елементи [4]. У філософських словниках під диференціацією розуміють виникнення нових органів, частин, що наділені спеціалізованими функціями, які мають своїм наслідком поступове ускладнення системи (зокрема, організму) при розвитку, а також послідовне визрівання якісних відмінностей.

Диференціація є однією з істотних закономірностей розвитку природи, суспільства, пізнання. При цьому розрізняють диференціацію функціональну, у ході якої розширюється коло функцій, що здійснюються елементами системи, яка розвивається, та структурну, у ході якої в системі виділяються підсистеми, що здійснюють ті чи інші функції [5].

При проведенні філософського аналізу диференціації знань у розвитку природних наук В. М. Вандишев цілком обґрунтовано вказує на те, що поняття диференціації та інтеграції мають високий ступінь спільного і перебувають у комплементарному відношенні один до одного. Ставити питання стосовно визначальної ролі того чи іншого процесу можливо лише в історико-генетичному аспекті. Тоді диференціація виступає як визначальна по відношенню до інтеграції. Але в достатньо розвинутій системі наукового знання вони тісно переплетені. Тому зрозуміло, чому всебічні визначення інтеграції включають у себе свою протилежність – диференціацію, хоча про визначення поняття диференціації подібного сказати не можна. А між тим, диференціація в сучасній науці – це незворотний процес, у результаті якого на основі власних методів науки і методів, що проникають з інших галузей знань, трапляється розчленування, спеціалізація всередині як фундаментальних, так і окремих наук, з появою нових, таких, що мають інтегративний характер напрямів досліджень, що забезпечує повноту наукового пізнання конкретного багатоякісного явища. І далі: інтеграція обмежується фіксацією досягнутої цілісності. Дифе-

ренціація спонукає йти далі, розглядати будь-яку цілісність як момент у ланцюгу явищ, як індивідуальність. Звідси важливим є розуміння диференціації як різноманіття, що розвивається [6, с. 15].

Екстраполяція наведених філософських підходів до розуміння сутності інтеграції і диференціації в площину кримінального процесуального законодавства дозволяє дійти висновку про те, що між уніфікацією і диференціацією процесуальної форми існує діалектичний взаємозв'язок, оскільки диференціація є можливою лише за умови існування уніфікованої форми. Уніфікація ж процесуальної форми є своєрідним результатом диференціації більш широкого явища, яким виступає юридичний процес у цілому. Саме в результаті його диференціації у свій час виникли кримінальний, цивільний, адміністративний процеси. Утворення нової галузі не є мимовільним процесом. Саме зміни в соціально-економічній сфері обумовлюють таку необхідність. Трапляється поступове накопичення однотипного нормативного матеріалу, який у кінцевому рахунку потребує уніфікації та відокремлення. У цьому плані Ю. М. Грошевий обґрунтовано стверджував, що однією з тенденцій розвитку системи процесуального права є диференціація і спеціалізація процесуальних процедур. Сама поява процесуального права є результатом функціональної спеціалізації правового регулювання [7, с. 27]. Судовий процес похідний від матеріального права, покликаний забезпечувати потреби реалізації його норм, вирішення конкретних матеріально-правових конфліктів та інших юридичних справ [8]. Отже, його диференційо-

вано. Спочатку – за видами судочинства і далі – зі спеціалізацією всередині кожного виду.

Правильно зазначає й О. О. Сичов про те, що уніфікований кримінальний процес є підсумком диференціації більш широкого явища – уніфікованого юридичного процесу. Таким чином, уніфікація при певному куті зору може бути розглянута не тільки як відправна точка, але і як підсумок попередньої диференціації процедурної форми більш високого рівня [9].

У напрямі єдності і взаємообумовленості уніфікації і диференціації, видається, слід розглядати і концепцію судового права, прибічники якої небезпідставно обґрунтовують необхідність уніфікації правового регулювання інститутів, які є спільними для різних галузей процесуального права. Будучи протилежними за своєю сутністю, указані явища взаємопроникають і взаємодоповнюють один одного. Як відзначає О. А. Беляневич, єдиний вектор уніфікації процесуального законодавства завданий Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, яка у ст. 6 закріплює право на суд. Проте це право потребує державного регулювання, з огляду на що спеціалізація (диференціація) процесуального законодавства йому не суперечить [10, с. 102].

У цьому контексті слід визнати цілком правильним твердження про те, що найбільш близьким до диференціації є поняття спеціалізації. У теорії правознавства диференціація розглядається як одна із форм спеціалізації поряд з конкретизацією і деталізацією. Як первісна стадія процесу спеціалізації диференціація являє собою розгалужен-

ня, розщеплювання, набуття тією чи іншою гілкою все більше специфічних, своєрідних ознак у механізмі законодавчого впорядкування певних груп суспільних відносин [11]. Як зазначається в літературі, в юриспруденції розуміння процесів диференціації не повинно зводитися винятково до збільшення відмінностей між правовими явищами. Результатом диференціації може бути як повна автономія виокремлених частин у системі права, так і встановлення за рахунок процесів інтеграції нових взаємозв'язків між ними, тобто ускладнення системи права. У найбільш загальному вигляді диференціація права, указує Д. Є. Петров, – це одна з основоположних поряд із інтеграцією закономірностей у розвитку і функціонуванні системи права, що виражається в безперервному багаторівневому процесі перемінної інтенсивності роз'єднання, формуванні нових структурних утворень у праві (збільшенні кількості його елементів), у розширюванні кола здійснюваних ними функцій, а також у виникненні якісних відмінностей елементів, за рахунок чого забезпечуються необхідний ступінь різноманітності правового регулювання і сучасна адаптація його до зовнішнього середовища, що змінюється [12, с. 124].

Ураховуючи сказане, не потребує аргументації теза, за якою проблема диференціації кримінальної процесуальної форми є достатньо складною та багатоплановою, а її вирішення має здійснюватися за відповідними критеріями (підставами), що забезпечать оптимальність, темпоральність та ефективність кримінального провадження, а тому й вирішення його завдань, які мають

нормативне закріплення і з огляду на це визначають спрямованість діяльності всіх його учасників.

При вирішенні проблеми співвідношення уніфікації та диференціації процесуальної форми слід, на наш погляд, виходити в першу чергу із значення процесуальної форми і тих загальних вимог, яким вона має відповідати, маючи на увазі, що процесуальна форма набуває об'єктивну властивість цінності лише тоді, коли вона: по-перше, слугує досягненню соціально значимої мети; по-друге, забезпечує оптимальне вирішення цієї мети; по-третє, передбачає використання при цьому не будь-яких засобів, а лише тих, що відповідають вимогам закону і моралі, засновуються на достовірних і перевірених досягненнях науки.

На сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства диференціація процесуальних форм виступає однією із пріоритетних умов раціонального використання процесуальних засобів, досягнення більшої результативності кримінального провадження з одночасною процесуальною економією. Крім того, необхідно констатувати, що диференціація являє собою тенденцію розвитку сучасного законодавства.

У зв'язку з цим варто зазначити, що кримінальне судочинство в багатьох зарубіжних країнах давно здійснюється за диференційованим порядком залежно від класифікації злочинних діянь. Тому правильно вказується в літературі, що диференціація кримінального судочинства є історичною тенденцією і всі сучасні держави прагнуть її розширення [13, с. 26].

З огляду на це правильним слід визнати твердження С. С. Циганенка про те, що диференціація кримінального процесу на даний час заслуговує за своїм положенням віднесення до істотних ознак порядку кримінального процесу. Порівняльний аналіз кримінального процесу зарубіжних країн показує, що диференціація давно набула вид стійкого та системоутворюючого механізму для кримінального судочинства. У країнах загального права з публічно-змагальним типом кримінального судочинства процесуальний порядок окрім пов'язаного із судом присяжних передбачає сумарний процес, а в кримінальному процесі США використовується процедура спрощеного порядку розгляду деяких категорій кримінальних справ і така процесуальна технологія, як угода про визнання вини. У європейських країнах з континентальним типом кримінального процесу диференціація знаходить свій вираз у різних порядках досудового і судового провадження залежно від тяжкості вчиненого злочину і його характеру [14].

На необхідності диференціації процесуальної форми наголошується й у міжнародних документах у галузі кримінального судочинства, зокрема у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи R (81) 7 від 14.05.1981 р. щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя та в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (87) 18 від 17.09.1987 р. щодо спрощення кримінального правосуддя [15]. В останньому документі урядам держав – членів Ради Європи, ураховуючи власні конституційні принципи або правові традиції, рекомендовано прийняти всі не-

обхідні заходи для впровадження спрощеного провадження (декриміналізація злочинів і спрощене провадження для незначних правопорушень, мирові угоди тощо) та спрощення звичайних судових процедур.

Зазначені рекомендаційні положення міжнародних документів знайшли свій розвиток у кримінальному процесуальному законодавстві України, в яке з прийняттям КПК України впроваджено новели концептуального характеру, що, зокрема, стосуються саме диференціації кримінальної процесуальної форми. З огляду на це видається за необхідне з'ясувати сутність категорії «диференціація кримінальної процесуальної форми», що створить відповідне методологічне підґрунтя для характеристики її наявних форм у чинному законодавстві України, а також надасть змогу виявити її рівні та критерії, за якими її здійснено законодавцем. Це тим більш є корисним, оскільки, незважаючи на тривалу наукову розробку цієї проблематики, сутність категорії диференціації кримінальної процесуальної форми зазвичай розглядається неоднозначно, адже у науковій літературі наявне її багатоаспектне тлумачення – як способу структурування кримінального процесу; як його засади; як певного порядку здійснення кримінального провадження; як можливості в межах єдиного кримінального процесу вирішувати єдині завдання різними способами; як способу правового регулювання; як тенденції розвитку кримінальної процесуальної форми; як принципу кримінального процесу; як стану і структури законодавства тощо.

Так, на думку О. В. Смирнова та К. Б. Калиновського, диференціація

кримінально-процесуальної форми являє собою таку будову судочинства, при якій поряд із звичайним порядком мають місце процесуальні форми, які передбачають як спрощення процедури у нескладних справах, так і її ускладнення щодо найбільш небезпечних злочинів або справ, що потребують особливої процесуальної захищеності законних інтересів обвинуваченого або інших учасників судочинства [16]. Ця точка зору поділяється фахівцями не тільки в галузі кримінального процесу, а й загальної теорії права. Зокрема, на думку О. Г. Лук'янової, основними шляхами диференціації у процесуальному праві є ускладнення та спрощення процесуальної форми. При цьому автор наголошує на тому, що диференціація правового регулювання знаходить свій прояв на рівні стадій процесу, на рівні етапів процесу та на рівні окремих процесуальних дій [17].

Отже, указана наукова позиція, по суті, виходить із того, що диференціація процесуальної форми полягає у наявності різних порядків (процедур) здійснення кримінального провадження, які так чи інакше відрізняються від його загального порядку.

Розуміння диференціації кримінальної процесуальної форми саме як її спрощення або ускладнення притаманно і сучасним підходам до цієї проблеми, що наявні у навчальній українській літературі. Зокрема, як зазначають Л. М. Лобойко та О. А. Банчук, зазвичай порядок провадження є єдиним (уніфікованим) у всіх кримінальних провадженнях, але в деяких випадках законодавець установлює особливі – диференційовані – порядки провадження.

Диференціація кримінальної процесуальної форми може бути пов'язана як з ускладненням, так і зі спрощенням провадження [18, с. 20]. Аналогічний підхід сформульовано і в підручнику «Кримінальний процес» – під диференціацією кримінальної процесуальної форми слід розуміти можливість у рамках єдиної судової системи, єдиного кримінального процесуального законодавства, ґрунтуючись на єдиних засадах кримінального провадження, вирішувати його єдині завдання різними способами. Виділяють два напрями диференціації кримінальної процесуальної форми – її спрощення та ускладнення [19].

Іншу позицію щодо проблеми сутності диференціації процесуальної форми репрезентовано в колективній роботі російських науковців, згідно з якою уніфікація та диференціація розглядаються як методи процесуальної організації. «Коли законодавець конструює для всіх без винятку кримінальних справ єдину систему стадій, ідеться про уніфікацію системи стадій кримінального процесу. У тому ж разі, коли для різних категорій кримінальних справ існує власна система стадій, має місце диференціація системи стадій кримінального процесу. Диференціація, у свою чергу, може проводитися у бік ускладнення кримінального процесу (появи додаткових стадій) і в бік його спрощення (виключення певних стадій в окремих категоріях кримінальних справ). Вона також може бути глобальною, коли в кримінальному процесі існують декілька паралельних систем стадій, жодна з яких не розглядається як базова (ординарна) і локальна, коли в окремих категоріях кримі-

нальних справ у системі стадій виникають певні “відгалуження” від основної системи стадій, обраної як певний кримінально-процесуальний стандарт» [20, с. 71].

Таким чином, у вказаній роботі сутність диференціації визначається як метод процесуальної організації і виділяються два види диференціації системи кримінального процесу – глобальна і локальна. При цьому, як зазначається, глобальна диференціація системи стадій є достатньо розповсюдженою в багатьох правових системах. Як правило, вона ґрунтується на відомій класифікації злочинів, яка може бути матеріально-правовою або процесуальною. Так, у багатьох країнах континентальної Європи відомий матеріально-правовий поділ кримінально караних діянь на злочини і проступки (двочленна класифікація) або злочини, проступки і правопорушення (тричленна класифікація). Дуже часто такий підхід передбачає диференціацію системи стадій кримінального процесу. Наприклад, у Франції кримінальний процес не знає єдиної системи стадій; своя система стадій існує у справах про злочини, своя – про проступки, своя – про кримінальні правопорушення. Окремі ангlosаксонські країни дотримуються не матеріально-правової, а процесуальної класифікації злочинів. Наприклад, в Англії та Уельсі всі злочини поділяються на ті, що розглядаються за обвинувальним актом за участю присяжних засідателів, та ті, що розглядаються в сумарному порядку магістратськими суддями. Для кожної з цих категорій є своя система стадій, що існує в абсолютно автономному режимі. Локальна диференціація системи

стадій спостерігається, наприклад, коли законодавець обмежує можливості апеляційного оскарження у певних категоріях справ, у силу чого зникає апеляція як стадія кримінального процесу [20].

Близьким за своєю сутністю до вказаного підходу є бачення диференціації як такої будови кримінального процесу, за якої в його межах існує цілий ряд проваджень, що пристосовані до різних потреб, до різних категорій справ і які відрізняються одне від одного [21].

Таким чином, автори цієї точки зору, так само як і попередньої, пов'язують сутність диференціації з наявністю в системі кримінального процесу її окремих компонентів, що відрізняються за призначенням та порядком здійснення кримінальної процесуальної діяльності. Як зазначає Ю. К. Якимович, диференціація кримінального судочинства передбачає розмежування кримінального процесу не тільки за ступенем складності процесуальної форми, але і за іншим критерієм – спрямованості провадження, що знаходить свій вираз у його предметі і завданнях [22, с. 63].

На погляд С. С. Циганенка, диференціація являє собою специфічний спосіб (метод) правового виразу у кримінально-процесуальній формі матеріально-правових і процесуальних умов діяльності його суб'єктів. Її застосування призводить до структуризації процесуальних відносин у вигляді комплексу процесуальних порядків, що відрізняються властивостями і положенням (провадження по кримінальній справі), що складається із загального порядку кримінального судочинства і його диференційованих видів [23, с. 37]. Пізніше цей же автор указує, що диференці-

ація являє собою спосіб впливу на суспільні відносини, що складаються у кримінальному судочинстві, і який веде до використання в кримінальному процесі різних за своїм характером і призначенням, але загальних за обов'язковими умовами застосування і природою процесуальних проваджень і форм. Це забезпечує різноманітну за механізмами і засобами, метою і завданнями, але єдину за процесуально-правовими категоріями структуру кримінального процесу, що забезпечує в кінцевому рахунку учасникам провадження по кримінальній справі захист їх прав і свобод відповідно до характеру і тяжкості заходів кримінальної відповідальності. Таким чином, уявлення щодо сутності диференціації у кримінальному судочинстві як про формальну автономізацію і поділ (множинність) процесуальних порядків і відповідних їм правових інститутів і відносин не може бути правильним [14, с. 151].

Схожим є інше наявне в літературі визначення диференціації – як розроблений кримінально-процесуальною наукою і сприйнятий законодавцем спосіб юридичної техніки, за допомогою якого досягається мета збалансованого співвідношення ефективного досудового розслідування і максимальних гарантій прав, свобод і законних інтересів його учасників [24, с. 353].

Наведення доктринальних підходів до з'ясування сутності диференціації кримінальної процесуальної форми можливо було б продовжувати, проте це видається недоцільним, оскільки вищевказані доктринальні дефініції дозволяють скласти достатньо повне уявлення стосовно наявного різноманіття

наукових поглядів у цій сфері та певної невизначеності з цього приводу.

На наш погляд, при формулюванні дефініції диференціації кримінальної процесуальної форми слід виходити з того, що остання, як зазначалося вище, є певною формою спеціалізації, що являє собою розгалуження, набуття тією чи іншою гілкою все більше специфічних ознак у механізмі законодавчого впорядкування певних груп суспільних відносин. Тому на підтримку заслуговує підхід, відповідно до якого розрізняють два різних типи диференціації – функціональна, у ході якої розширюється коло функцій, що здійснюються тими ж елементами системи, яка розвивається, та структурна, у ході якої в системі виділяються підсистеми, нові елементи, що реалізують ті чи інші функції. Структурна диференціація виступає різновидом функціональної, проте є більш глибокою за змістом. Вона пов'язана із створенням однопорядкового елемента на одному рівні системи [12, с. 145].

Застосування цих теоретичних положень при аналізі проблеми диференціації кримінальної процесуальної форми дозволяє дійти висновку про те, що наявність окремих проваджень у системі всього кримінального провадження є свідченням функціональної диференціації процесуальної форми, оскільки виділяються окремі елементи системи, що відрізняються суттєвими особливостями предмета правового регулювання (матеріальні та процесуальні відносини), які обумовлюють необхідність встановлення того чи іншого порядку здійснення кримінального провадження. Кожен із цих елементів характеризується власним функціональним при-

значенням і спрямований на вирішення спеціальних завдань, що в сукупності створюють передумови вирішення завдань усієї системи (кримінального провадження в цілому), а також відрізняються своєю стадійністю та специфічною формою. Прикладом функціональної диференціації є, зокрема, виникнення окремих проваджень, у порядку яких слідчий суддя під час досудового розслідування кримінальних правопорушень реалізує надані йому законом повноваження (розгляд скарг, клопотань тощо). Функціональне призначення таких проваджень полягає в забезпеченні можливості здійснення під час досудового розслідування функції судового контролю, що потребує наявності окремого специфічного порядку розгляду та вирішення слідчим суддею питань, які віднесені до його компетенції. У даному випадку йдеться саме про функціональну диференціацію, адже виділення та умовна автономізація у системі кримінального провадження її окремих елементів розширює функції самої системи, забезпечує в такий спосіб судовим контролем права і законні інтереси людини під час досудового розслідування.

У межах кожного із проваджень, що виступають компонентами системи кримінального процесу, передбачаються різні порядки здійснення кримінальної процесуальної діяльності (залежно від особливостей суб'єкта кримінального правопорушення (суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність), ступеня суспільної небезпеки кримінального правопорушення; локальності конфлікту і співвідношення

публічних і приватних інтересів, значення, яке відіграє кримінальне правопорушення для охоронюваних законом інтересів тощо) (загальний та певні особливі порядки), що в сукупності дозволяють вирішити завдання цього провадження в оптимальний спосіб. Такі особливості порядку в межах окремих проваджень, уявляється, є проявом структурної диференціації кримінальної процесуальної форми, оскільки їх варіативність спрямована на забезпечення вирішення завдань того чи іншого структурного елементу в системі кримінального провадження (кожного окремого провадження). Структурна диференціація кримінальної процесуальної форми, таким чином, нібито поглиблює функціональну диференціацію і виступає певною складовою останньої.

Висновки. Сказане дозволяє дійти висновку про те, що зазначені види диференціації кримінальної процесуальної форми (структурна та функціо-

нальна) перебувають у взаємозв'язку, оскільки поділ системи кримінального провадження на окремі структурні елементи (процесуальні провадження) викликає необхідність встановлення певного порядку провадження (загального і диференційованого), що відповідає його завданням і дозволяє їх ефективно вирішити. Такий зв'язок, видається, є нерозривним, що надає можливість характеризувати диференціацію кримінальної процесуальної форми як функціонально-структурну.

Виходячи із зазначеного, видається за можливе визнати таким, що в найбільшій мірі відповідає сутності категорії «диференціація кримінальної процесуальної форми», підхід до її розуміння як способу процесуальної організації, відповідно до якого в системі кримінального процесу автономізуються окремі процесуальні провадження і встановлюються загальний та диференційовані процесуальні порядки їх здійснення.

Список використаних джерел

1. Строгович М. С. О единой форме уголовного процесса и пределах ее дифференциации / М. С. Строгович // Соц. законность. – 1974. – № 9. – С. 49–53.
2. Добровольская Т. Н. Принципиальное единство уголовно-процессуальной формы – важная гарантия законности правосудия и прав личности / Т. Н. Добровольская, П. С. Элькинд. – Ярославль, 1977.
3. Пашкевич П. Ф. Процессуальные формы уголовного судопроизводства нужно дифференцировать / П. Ф. Пашкевич // Соц. законность. – 1974. – № 9. – С. 54.
4. Словник української мови : в 11 т. – К., 1971. – Т. 2. – 441 с.
5. Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – 836 с.
6. Вандышев В. Н. Философский анализ дифференциации знаний в развитии естественных наук : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 09.00.08 / В. Н. Вандышев. – Киев : Киев. ордена Ленина и ордена Окт. революции гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко, 1989. – 28 с.
7. Грошевий Ю. М. Проблеми спеціалізації судових процедур / Ю. М. Грошевий // Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України : тези доп. та наук. повідомл. учасн. наук.-практ. конф. (25–26 січ. 2001 р.) / за заг. ред. В. В. Комарова. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2007. – С. 20–26.

8. Горшенев В. М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе / В. М. Горшенев. – М., 1972. – 258 с.
9. Сычев А. А. Дифференциация уголовно-процессуальной формы производства по делам несовершеннолетних : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. А. Сычев ; Нижегород. акад. МВД России. – Н. Новгород, 2009. – 28 с.
10. Беляневич О. А. Про уніфікацію і спеціалізацію процесуального права / О. А. Беляневич // Унів. наук. зап. – 2012. – № 1 (41). – С. 102.
11. Сенякин И. Н. Правотворчество и законодательство / И. Н. Сенякин // Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М. : Юрист, 1997. – С. 391.
12. Петров Д. Е. Дифференциация и интеграция структурных образований системы российского права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Д. Е. Петров. – Саратов : Федер. госбюджет. образов. учреждение высш. проф. образования «Саратов. гос. юрид. акад.», 2015. – 505 с.
13. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головкин, Б. А. Филимонов. – М. : Зерцало-М, 2001. – 480 с.
14. Цыганенко С. С. Дифференциация в свете категории уголовно-процессуальная стратегия (модельный подход и концептуальные основания) / С. С. Цыганенко // TERRA ECONOMICUS. – 2013. – Т. 11, № 1. – С. 149–153.
15. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи R (81) 7 від 14.05.1981 р. щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Смирнов А. В. Уголовный процесс : учеб. для вузов / А. В. Смирнов, К. Б. Калиновский. – СПб. : Питер, 2004. – С. 645.
17. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права / Е. Г. Лукьянова. – М. : Норма, 2003. – С. 146–148.
18. Любойко Л. М. Кримінальний процес : навч. посіб. / Л. М. Любойко, О. А. Банчук. – К. : Баїте, 2014. – 280 с.
19. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
20. Курс уголовного процесса / под ред. Л. М. Головкин. – М. : Статут, 2016. – 1274 с.
21. Ленский А. В. Дифференциация уголовного процесса / А. В. Ленский, Т. В. Трубникова, Ю. К. Якимович. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2001. – 208 с.
22. Якимович Ю. К. О некоторых вопросах дальнейшей дифференциации уголовного процесса России / Ю. К. Якимович // Уголов. юстиция. – 2013. – № 1 (1). – С. 63.
23. Цыганенко С. С. Общий и дифференцированный порядки уголовного судопроизводства : дис. ... д-ра юрид. наук / С. С. Цыганенко. – СПб., 2004. – 498 с.
24. Сыдыгалиев М. А. Понятие и уровни дифференциации уголовно-процессуальной формы досудебного производства / М. А. Сыдыгалиев // Вестн. Нижегород. акад. МВД России. – 2016. – № 1 (33). – С. 353.

References

1. Strogovich M. S. O edinoj forme ugodovnog protsessia i predelah ee differentsiatsii / M. S. Strogovich // Sots. Zakonnst. – 1974. – # 9. – S. 49-53.
2. Dobrovolskaya T. N. Printsipialnoe dinstvougolovno-protsessualnoy formy – vazhnaya garantiya zakonnosti pravosudiya i pravlichnosti / T. N. Dobrovolskaya, P. S. Elkind. – Yaroslavl, 1977.
3. Pashkevich P. F. Protsessualnye formy ugodovnog sudoproizvodstva nuzhno differentsirovat // Sots. Zakonnost. – 1974. – # 9. – S. 54.
4. Slovyk ukrainskoi movy : v 11 t. – K., 1971. – T. 2. – 441 s.
5. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar. – M., 1983. – 836 s.
6. Vandyishev V. N. Filosofskiy analiz differentsiatsii i razvitiya testovnykh nauk : avtoref. Dis. ... d-r yurid. nauk : 09.00.08 / V. N. Vandyishev. – K. : Kievskiy ordena Lenina i ordena Oktyabrskoy revolyutsii gosudarstvenniy universitetim. T. G. Shevchenko, 1989. – 28 s.

7. Hroshevyi Yu. M. Problemy spetsializatsii sudovykh protsedur / Yu. M. Hroshevyi // Aktualni problem yzastosuvannya Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu ta Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy : tezdyop. Tanauk. Povidomlenucha nykiv nauk.-prakt. Konf. (25-26 sichnia 2001 r.) / zazah. Red. Prof. V. V. Komarova. – Kh. : Nats. Yuryd. Akad. Ukrainy, 2007. – S 20-26.
8. Gorshenev V. M. Sposoby i organizatsionnyie formy pravovogo regulirovaniya v sotsialisticheskom obschestve / V. M. Gorshenev. – M., 1972. – 258 s.
9. Syichev, A. A. Differentsiatsiya ugovno-protseessualnoy formy proizvodstva po delam nesovershennoletnih : Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Spetsialnost : 12.00.09 – Ugolovnyi protsess ; Kriminalistika i sudebnaya ekspertiza ; Operativno-rozysknaia deiatel'nost' / A. A. Syichev ; Nizhegorodskaya akademiya MVD Rossii. – Nizhniy Novgorod, 2009. – 28 s.
10. Belianevych O. A. Pro unifikatsiiu i spetsializatsiiu protsesualnoho prava // Universytetski naukovy zapysky. – 2012. – № 1(41). – S. 102.
11. Senyakin I. N. Pravotvorchestvo i zakonodatel'stvo // Teoriya gosudarstva i prava. Kurs lektsiy / Pod red. N. I. Matuzova i A. V. Malko. – M.: Yurist, 1997. – S. 391
12. Petrov D. E. Differentsiatsiya i integratsiya strukturnykh obrazovaniy sistem y rossiyskogo prava : dis. D-r yurid. Nauk. 12.00.01 / D. E. Petrov. – Saratov : Federalnoe gos. Byudzhethoe obrazovatel'noe uchrezhdeniye vysshego professional'nogo obrazovaniya «Saratovskaya gosudarstvennaya yuridicheskaya akademiya», 2015. – 505 s.
13. Gutsenko K. F. Ugolovnyi protsess zapadnykh gosudarstv / K. F. Gutsenko, L. V. Golovko, B. A. Filimonov. – M.: Zertsalo-M, 2001. – 480s.
14. Tsyiganenko S. S. Differentsiatsiya v svetekategori ugolovno-protseessualnaya strategiya (modelnyi podhod i kontseptualnye osnovaniya) / S. S. Tsyiganenko // TERRA ECONOMICUS. – 2013. – T. 11. – # 1. – S. 149-153.
15. Rekomendatsii Komitetu Ministriv Rady Yevropy R(81)7 vid 14.05.1981 r. shchodoshliakhiv polehsheni nadostupu do pravosudiva [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Smirnov, A. V. Ugolovnyi protsess: ucheb. Dlyavuzov / A. V. Smirnov, K. B. Kalinovskiy. – SPb.: Piter, 2004. – S. 645.
17. Lukyanova, E. G. Teoriya protseessualnogo prava / E. G. Lukyanova. – M.: Norma, 2003. – S. 146-148.
18. Loboiko L. M., Banchuk O. A. Kryminalnyi protses: Navchalnyi posibnyk. – K.: Vaite, 2014. – 280 s.
19. Kryminalnyi protses : pidruch. / za red. V. Ya. Tatsiia, Yu. M. Hroshevoho, O. V. Kaplinoi, O. H. Shylo. – Kh. : Pravo, 2013. – 824 s.
20. Kurs ugolovnoho protsesa / pod red. L. M. Golovko. – M.: Statut, 2016. – 1274s.
21. Lenskiy A. V. Differentsiatsiya ugolovnoho protsesa / A. V. Lenskiy, T. V. Trubnikova, Yu. K. Yakimovich. – Tomsk : Izd-vo Tomsk. Un-ta, 2001. – 208s
22. Yakimovich Yu. K. O nekotorykh voprosakh dalneyshykh differentsiatsii ugolovnoho protsesa Rossii // Ugolovnayayustitsiya. – 2013. – # 1 (1). – S. 63.
23. Tsyiganenko S. S. Obschiy i differentsirovannyi poryadki ugolovnoho sudoproizvodstva : dis. ... d-r yurid. Nauk / S. S. Tsyiganenko. – SPb., 2004. – 498 s.
24. Syidyigaliev M. A. Ponyatie i urovnidifferentsiatsii ugolovno-protseessualnoy formy i dosudebnogo proizvodstva // Vestnik Nizhegorodskoy akademii MVD Rossii. – 2016. – # 1(33). – S. 353.

Трофименко В. М., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры уголовного процесса Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков
e-mail: ur-stolica@mail.ru
ORCID 0000-0001-6032-5550

Понятие дифференциации уголовной процессуальной формы

Статья посвящена анализу дифференциации процессуальной формы, ее понятию и сущности. Исследованы с применением философских подходов к решению этой проблемы признаки дифференциации уголовной процессуальной формы, взаимосвязь структурной и функциональной дифференциации.

Автором проанализировано разнообразие научных взглядов относительно сущности категории дифференциации уголовной процессуальной формы – как способа структурирования уголовного процесса; как его основы; как определенного порядка осуществления уголовного производства; как возможности в рамках единого уголовного процесса решать единые задачи различными способами; как способа правового регулирования; как тенденции развития уголовной процессуальной формы; как принципа уголовного процесса; как состояния и структуры законодательства и т. п.

Ключевые слова: процессуальная форма, уголовный процесс, унификация, дифференциация, судопроизводство.

Trofymentko V. M., Candidate of Legal Sciences, Assistant Professor of the Department of Criminal Procedure, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv
e-mail: ur-stolica@mail.ru
ORCID 0000-0001-6032-5550

The Definition of Criminal Procedural Form Differentiation

This article analyzes the differentiation of procedural form, its concept and essence. It's studied the features of differentiation of criminal procedural form, the relationship of structural and functional differentiation using the philosophical approaches to solving mentioned problem.

The author analyzes the diversity of scientific views about the nature of the category of differentiation of criminal procedural form – as a way of structuring the criminal proceedings; its principles; as the specific procedure for criminal proceedings; as possibility to solve common tasks in different ways within a single criminal process; as a means of regulation; as the trends of criminal procedural forms; as a principle of criminal procedure; as state and structures of the legislation.

The article concluded that there is a dialectical relationship between unification and differentiation of procedural form, because differentiation is possible only in the way of uniform. Unification of procedural form is a kind of differentiation of a broader phenomenon – the legal process in general. The article include the reasonable position that the definition of «differentiation of the criminal procedural forms» should be understood as the branching, acquisition by one or another branch more specific features in the mechanism of legal regulation of certain groups of public relations.

There are functional differentiation that expands the range of functions carried out by elements of the developed system and structural differentiation that include subsystems with certain functions.

Key words: procedural form, criminal process, standardization, differentiation, justice.